WYŻSZY URZĄD GÓRNICZY

RAPORT
W SPRAWIE WYDOBYWANIA KOPALIN POSPOLITYCH W 2006 R.

KATOWICE 2007

Spis treści

1. Wstęp 3

2. Ewidencja zakładów górniczych 3

3. Przechowywanie akt zakładów górniczych 4

4. Organy koncesyjne 4

5. Zakłady górnicze wydobywające kopaliny pospolite na warunkach określonych w art. 16 ust. 2a Prawa geologicznego i górniczego 6

6. Charakterystyka zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite 7

7. Likwidacja zakładów górniczych 12

8. Sprawowanie nadzoru górniczego 14

9. Nieprawidłowości w ruchu zakładów górniczych 14

10. Działalność represyjna 16

11. Wypadki przy pracy 17

12. Kwalifikacje osób kierownictwa i dozoru ruchu 18

13. Nielegalna eksploatacja kopalin 18

14. Podsumowanie 21

1. Wstęp

Niniejszy raport opracowano w celu dokonania analizy i podsumowania problemów wynikających z nadzoru i kontroli nad zakładami górniczymi wydobywającymi kopaliny pospolite na terenie całego kraju. Zagadnienia przedstawione w raporcie za 2006 rok nawiązują, zarówno w formie, jak i treści do zagadnień przedstawionych w poprzednich raportach, stanowiąc ich kontynuację.

Podstawą do jego opracowania były ***Raporty ze sprawowanego nadzoru i kontroli odkrywkowych zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite w 2006 r.***, sporządzone przez Dyrektorów Okręgowych Urzędów Górniczych.

W latach 2002-2006 pracownicy okręgowych urzędów górniczych, zgodnie z właściwością miejscową, przeprowadzili przynajmniej po jednej kontroli w każdej specjalności we wszystkich zakładach górniczych wydobywających kopaliny pospolite.

W większości przypadków były to już kolejne kontrole bądź rekontrole prowadzone w ramach nadzoru nad ruchem tych zakładów górniczych. Informacje zawarte w Raporcie zawierają dane uzyskane głównie z przeprowadzonych inspekcji, a także z akt zakładów górniczych przekazanych organom nadzoru górniczego w 2002 r. przez wojewodów i starostów.

W raporcie zbiorczym przedstawiono szczegółowe informacje na temat:

- rodzajów wydobywanych kopalin i stanu zagospodarowania złóż,
- zmian w zakresie ilości wydawanych koncesji przez poszczególne organy koncesyjne,
- zakresu sprawowanego nadzoru górniczego,
- zagadnień związanych z likwidacją zakładów górniczych,
- innych form działalności okręgowych urzędów górniczych, związanych ze zwalczaniem nielegalnej eksploatacji kopalin pospolitych.

Niniejszy raport stanowi zbiór danych opracowanych w postaci tabelarycznej wraz z komentarzem w formie uwag i objaśnień niezbędnych do zapewnienia czytelności informacji oraz ocenę i wnioski wynikające z analizy treści poszczególnych raportów.

2. Ewidencja zakładów górniczych

Na postawie informacji przekazywanych przez marszałków i starostów, urzędy górnicze uzupełniają na bieżąco ewidencję zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite.

W prowadzonej statystyce zakładów górniczych dokonuje się ich podziału terytorialnego według województw i powiatów, a także ze względu na organ wydający koncesję. Zestawienia te przedstawiane są w formie tabelarycznej z podaniem: nazwy zakładu górniczego, adresu przedsiębiorcy, okresu ważności koncesji, ważności planu ruchu, rodzaju wydobywanej kopaliny, wielkości obszaru, terenu górniczego, kierownika ruchu zakładu górniczego itp.

Nowy zakład górniczy rejestrowany jest w OUG z chwilą przesłania przez organ koncesyjny koncesji, poprzez nadanie mu nazwy i numeru ewidencyjnego. Każda zmiana w istniejących już dokumentach (np. zmiana koncesji na wydobywanie kopaliny) odnotowywana jest w karcie zmian w aktach danego zakładu oraz w komputerowych bazach danych. Aktualizacji bazy o zakładach górniczych dokonuje się również na podstawie informacji uzyskanych podczas inspekcji w zakładach górniczych.

Analiza informacji zawartych w bazie danych, np. o dacie ważności koncesji, dacie ważności planu ruchu lub jego braku, pozwalają na planowanie inspekcji sprawdzających w wybranych zakładach górniczych.

Używane w opracowaniu pojęcie „zakład zarejestrowany w danym roku”, oznacza zakład górniczy zarejestrowany w ewidencji urzędu w roku wpłynięcia koncesji do właściwego OUG. Nie należy tego utożsamiać z datą wydania koncesji, ponieważ koncesje wydane pod koniec danego roku wpływają do OUG w roku następnym, stąd też zakład górniczy zostaje zarejestrowany w latach następnych, np. zakład zarejestrowany w 2006 roku może posiadać koncesję z roku 2005 lub wcześniejszą.

3. Przechowywanie akt zakładów górniczych

Dla każdego zakładu górniczego akta umieszczane są w oddzielnej teczce (lub teczkach), opatrzonej odpowiednim numerem ewidencyjnym i są przechowywane w wyznaczonym pomieszczeniu w siedzibie urzędu. Teczka ta zawiera m.in. takie dokumenty jak:

- decyzja koncesyjna,
- mapa przeglądowa z lokalizacją zakładu,
- dane z rozpoznania przejmowanego zakładu górniczego (dotyczy lat 2002-2003),
- protokoły poinspekcyjne,
- bieżąca korespondencja prowadzona z przedsiębiorcą dotycząca spraw organizacyjnych i technicznych zakładu górniczego.

4. Organy koncesyjne

Według stanu na dzień 31.12.2006 r. na terenie całego kraju ilość wydanych koncesji w odniesieniu do odkrywkowych zakładów górniczych wydobywających

kopaliny pospolite wynosiła **4805**. Zakłady te prowadziły eksploatację kopalin pospolitych na podstawie koncesji wydanych przez wojewodów/marszałków i starostów oraz na podstawie koncesji wydanych przez ministra właściwego ds. ochrony środowiska - w przypadkach złóż kopalin pospolitych, które przed nowelizacją Prawa geologicznego i górniczego w 2001 r., na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 sierpnia 1994 r., były zaliczone do kopalin podstawowych.

W tabeli poniżej, przedstawiono ilość wydanych koncesji przez poszczególne organy koncesyjne. Analizując treść danych nietrudno zauważyć znaczny udział koncesji udzielonych przez starostów w stosunku do pozostałych organów koncesyjnych oraz ich sukcesywny wzrost w ostatnim roku w stosunku do ogólnej liczby koncesji. W roku 2006 koncesje wydane przez starostów stanowiły ok. 75 % ogółu udzielonych koncesji w całym kraju w odniesieniu do kopalin pospolitych. Niewątpliwie najważniejszą przyczyną takiego stanu jest czynnik ekonomiczny, który odgrywa dużą rolę zarówno na etapie projektowania zakładu górniczego, jak i w trakcie prowadzenia jego ruchu oraz problemy związane z nabywaniem gruntów w zasięgu udokumentowanych złóż. Nie bez znaczenia jest również fakt znacznie krótszego procesu administracyjnego ubiegania się o koncesje u starostów.

Na podstawie analizy porównawczej danych z raportów za lata ubiegłe sporządzono tabelę, która obrazuje udział poszczególnych organów koncesyjnych w ogólnej liczbie wydanych koncesji na terenie całego kraju.

Tab. 1. Ilość wydanych koncesji w poszczególnych latach przez organy koncesyjne

lata	organ koncesyjny				udział koncesji wydanych przez starostów
	minister	wojewoda/ marszałek	starosta	razem	
do końca 2001 r.	122	2297	538	**2957**	18,2 %
2002 r.	-	100	191	**291**	65,6 %
2003 r.	-	120	270	**390**	69,2 %
2004 r.	-	71	280	**351**	79,8 %
2005 r.	-	102	302	**404**	74,8 %
2006 r.	-	100	312	**412**	75,7 %
do końca 2006 r.	**122**	**2790**	**1893**	**4805**	**39,4 %**

Z danych zawartych w raportach z lat poprzednich wynika, że w ciągu ostatnich kilku lat ilość koncesji wydanych przez starostów wzrosła w skali całego kraju ponad dwukrotnie, bowiem wg stanu na koniec 2001 r. udział tychże koncesji w stosunku do całości wynosił ok. 18,2 %, natomiast na koniec 2006 r. udział ten wzrósł do ok. 39 %.

Z dostępnych danych wynika, że na 412 koncesji udzielonych w ubiegłym roku ok. 77% dotyczy koncesji na wydobywanie kruszywa naturalnego, czyli żwiru, pospółki i różnego gatunku piasków budowlanych. Tendencja ta, polegająca na

znacznym udziale kruszywa naturalnego w eksploatacji wszystkich surowców naturalnych, trwa już od dłuższego czasu, co wskazuje na wciąż dominującą pozycję tego typu kopalin w ogólnym bilansie wydobywczym.

5. Zakłady górnicze wydobywające kopaliny pospolite na warunkach określonych w art. 16 ust. 2a Prawa geologicznego i górniczego

Z przepisów art. 16 ust. 2a Prawa geologicznego i górniczego (Pgg) wynika, że organem koncesyjnym właściwym do wydawania koncesji na poszukiwanie, rozpoznawanie lub wydobywanie kopalin pospolitych jest starosta w przypadkach, gdy jednocześnie spełnione są następujące warunki:

1) obszar zamierzonej działalności nie przekroczy 2 ha,
2) wydobycie kopaliny w roku kalendarzowym nie przekroczy 20 tys. m^3,
3) działalność prowadzona będzie bez użycia materiałów wybuchowych.

Przepis ten nie zmienia organów koncesyjnych w odniesieniu do koncesji wydanych przed dniem 1 stycznia 2002 r., tj. przed dniem wejścia w życie ustawy z 27.07.2001 r. o zmianie ustawy – Prawo geologiczne i górnicze (Dz. U. Nr 110, poz. 1190). W momencie wejścia w życie cytowanej powyżej ustawy utrzymane zostały w mocy koncesje wydane przez wojewodów (patrz. art. 5 ustawy z dnia 27.07.2001 r.) na prowadzenie działalności gospodarczej polegającej na wydobywaniu kopalin pospolitych, spełniającej warunki określone w art. 16 ust. 2a Prawa geologicznego i górniczego. Z faktu, iż koncesja została wydana przez wojewodę nie wynika, że wydobycie kopalin pospolitych nie może odbywać się na warunkach określonych w art. 16 ust. 2a Prawa geologicznego i górniczego.

Problematyka wydobywania kopalin pospolitych w warunkach określonych powyżej jest niezwykle istotna ze względu na daleko idące uproszczenia przepisów prawnych, a w szczególności dotyczy to m.in.:

- dokumentacji mierniczo-geologicznej,
- niestosowania przepisów o projektach zagospodarowania złoża i planach ruchu,
- ograniczonego stosowania przepisów rozporządzenia Ministra Gospodarki w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy, prowadzenia ruchu oraz specjalistycznego zabezpieczenia przeciwpożarowego w odkrywkowych zakładach górniczych wydobywających kopaliny pospolite (Dz. U. nr 109, poz. 962),
- wymagań w sprawie stwierdzania kwalifikacji osób kierownictwa i dozoru ruchu.

W tabeli podano ilości zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite w warunkach określonych w art. 16 ust. 2a Prawa geologicznego i górniczego.

Tab. 2. Podział zakładów górniczych wg. kryterium art. 16 ust.2a PGG. Stan na 31.12.2006 r.

Województwo	Ilość zakładów górniczych	Zakłady górnicze powyżej 2 ha		Zakłady górnicze poniżej 2 ha	
		Ilość	% Udział	Ilość	% Udział
opolskie	85	61	71,80	24	28,2
śląskie	138	68	49,30	70	50,7
łódzkie	382	144	37,7	238	62,3
świętokrzyskie	101	53	52,48	48	47,52
małopolskie	181	127	70,17	54	29,83
podkarpackie	353	124	35,13	229	64,87
lubelskie	555	253	45,58	302	54,41
podlaskie	231	133	57,58	98	42,42
kujawsko-pomorskie	230	80	34,78	150	65,22
lubuskie	134	89	66,42	45	33,58
pomorskie	214	138	64,49	76	35,51
wielkopolskie	539	244	45,27	295	54,73
zachodniopomorskie	133	87	65,41	46	34,59
dolnośląskie	217	176	81,11	41	18,89
mazowieckie	515	230	44,66	285	55,34
warmińsko-mazurskie	188	132	70,21	56	29,79
RAZEM	**4196**	**2139**	**50,98**	**2057**	**49,02**

Analiza udzielonych w ostatnich latach koncesji pozwala na stwierdzenie, że obserwuje się tendencję odchodzenia od ubiegania się o koncesję u marszałka na rzecz starosty. Następuje proces sztucznego dzielenia udokumentowanych złóż występujących na większej powierzchni do obszaru 2 ha. Działania takie stawiają pod znakiem zapytania racjonalną gospodarkę złożem. Proces ten nasila się z roku na rok, bowiem w 2006 r. na ogólną liczbę 412 koncesji aż 312 udzielili starostowie.

6. Charakterystyka zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite

Z posiadanych przez organy nadzoru górniczego informacji, wynika, że stosunkowo najwięcej zarejestrowanych odkrywkowych zakładów górniczych

wydobywających kopaliny pospolite położonych jest w województwie lubelskim (555) a najmniej w woj. opolskim (85).

Na podstawie przeprowadzonych inspekcji w latach 2002-2006 dokonano klasyfikacji zakładów górniczych pod kątem zagospodarowania złóż. W klasyfikacji tej uwzględniono rodzaj kopalin, które są zgodne z klasyfikacją stosowaną w „Bilansie Zasobów Kopalin i Wód Podziemnych w Polsce", publikowanej przez Państwowy Instytut Geologiczny w Warszawie.

Z zebranych danych wynika, że na terenie całego kraju zarejestrowano 4196 odkrywkowych zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite. W tej liczbie 2057 zakładów prowadzi działalność wydobywczą w oparciu o art. 16 ust. 2a Pgg.

Z powyższego wynika, iż wśród zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite nieznaczną większość stanowią zakłady powyżej 2 ha - 51 %, przy czym rozkład ten jest różny w poszczególnych województwach.

Górnictwo kopalin pospolitych stanowią przede wszystkim zakłady górnicze wydobywające kruszywa naturalne (żwiry, pospółki bądź piaski budowlane), które stanowią ponad 78 % spośród ogółu zakładów górniczych (nieznaczna tendencja zwyżkowa w stosunku do ubiegłego roku), oraz surowce ilaste - ok. 11 %. Znacznie mniejszy udział - w granicach kilku procent - mają kamienie drogowe i budowlane oraz piaski kwarcowe.

Analizując dane zauważa się znaczne różnice w zagospodarowaniu złóż, zarówno pod względem rodzajów kopalin, jak i położenia zakładów górniczych.

Na terenie całego kraju w ok. 71 % zakładach górniczych wydobywających kopaliny pospolite prowadzi się eksploatację, w pozostałych zakładach górniczych albo nie rozpoczęto jeszcze eksploatacji po uzyskaniu koncesji, zakończono już działalność górniczą, eksploatacja nie jest prowadzona w dłuższym przedziale czasowym albo też prowadzona jest likwidacja zakładu górniczego. W celu odróżnienia poszczególnych faz działalności, dla zakładów prowadzących wydobycie w sposób bieżący posłużono się terminem „czynne" zakłady górnicze. Opisywany wskaźnik jest podobny w odniesieniu do lat ubiegłych, choć nieznacznie mniejszy w stosunku do roku 2005 (74 %). Procentowy udział czynnych zakładów górniczych waha się w granicach od 92 % na terenie OUG w Warszawie do 53 % na terenie OUG w Lublinie. Od kilku lat tendencja ta utrzymuje się w podobnych proporcjach. Stan zagospodarowania złóż jest zmienny w poszczególnych województwach, lecz nie odbiega zdecydowanie od wielkości średnich obliczonych dla ogółu zakładów górniczych. Wyjątek pod tym względem stanowi w dalszym ciągu województwo lubuskie, w którym dysproporcje pomiędzy zakładami górniczymi wydobywających kopaliny pospolite (39,5 %) a zakładami, które nie rozpoczęły eksploatacji (26,1 %) oraz są w fazie likwidacji i rekultywacji (16 %), są najmniejsze.

Informacje o wielkości wydobycia kopalin uzyskane zostały podczas przeprowadzonych inspekcji w roku 2006 oraz z „Kart informacyjnych" przesyłanych przez przedsiębiorców. Uzyskane w ten sposób dane mogą być jednak obarczone błędami, ponieważ stwierdzono przypadki podawania w Kartach innej wielkości wydobycia w stosunku do informacji o wydobyciu, którą uzyskiwali inspektorzy podczas przeprowadzanych inspekcji w zakładach górniczych.

W związku z powyższym dane na temat wielkości wydobycia zawarte w poniższej tabeli należy potraktować jako szacunkowe, niemniej są one w pełni wystarczające dla przeprowadzenia oceny. Dla potrzeb analizy wielkości wydobycia kopalin pod uwagę wzięto tylko czynne zakłady górnicze, które podzielono wg kategorii o wydobyciu rocznym zawartym w przedziałach: do 10 tys. Mg, 10–35 tys. Mg, 35–100 tys. Mg, 100–200 tys. Mg i powyżej 200 tys. Mg.

Z danych zestawionych w tabeli wynika, że blisko w połowie, tj. 44 % „czynnych" zakładów górniczych, wydobycie roczne nie przekracza 10 tys. Mg. Zakłady o wydobyciu powyżej 200 tys. Mg stanowią tylko 6 % wszystkich „czynnych" zakładów górniczych. Biorąc pod uwagę poszczególne województwa należy stwierdzić, że stosunkowo najwięcej zakładów o wydobyciu do 10 tys. Mg występuje w województwach łódzkim, lubelskim i podkarpackim, natomiast najwięcej zakładów górniczych o największym wydobyciu położonych jest w województwach dolnośląskim, pomorskim i śląskim. Relacje te utrzymują się w podobnych proporcjach już od kilku lat.

Dane na temat charakterystyki zatrudnienia w zakładach górniczych pozyskiwano w identyczny sposób, jak dane o wydobyciu. W związku z tym dane te należy traktować również szacunkowo. Dla analizy tego zagadnienia przyjęto kryteria klasyfikowania zakładów górniczych i zaliczania ich do poszczególnych grup, które wyznaczono w następujących przedziałach ilości zatrudnionych pracowników, a mianowicie: do 2 pracowników, 3–5 pracowników, 6–10 pracowników, 11–20 pracowników i powyżej 20 pracowników. Przez ilość pracowników rozumie się wszystkich pracowników zatrudnionych w ruchu zakładu górniczego, łącznie z osobami kierownictwa i dozoru ruchu oraz pracownikami firm obcych.

Tab. 3. Zakłady górnicze prowadzące wydobycie kopaliny pospolitej wg wielkości wydobycia

OUG	Wyszczególnienie	Ilość czynnych zakładów górniczych										Razem zakłady górnicze	
	Wydobycie w tys. Mg	do 10		10 - 35		35 - 100		100 - 200		powyżej 200		Ilość	%
	Województwo	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%		
Gliwice	opolskie	16	27,6	16	27,6	11	19	3	5,2	12	20,6	58	**100**
	cz. śląskiego	19	44,2	11	25,6	3	7	4	9,3	6	13,9	43	**100**
	Ogółem	**35**	**34,7**	**27**	**26,7**	**14**	**13,9**	**7**	**6,9**	**18**	**17,8**	**101**	**100**
Katowice	cz. małopolskiego	1	25					2	50	1	25	4	**100**
	cz. śląskiego	6	50	1	8	1	8			4	33	12	**100**
	Ogółem	**7**	**44**	**1**	**6**	**1**	**6**	**2**	**13**	**5**	**31**	**16**	**100**
Kielce	łódzkie	323	85	31	8	15	4	3	1	10	2	382	**100**
	świętokrzyskie	76	75	11	11	8	8	6	6			101	**100**
	cz. podkarpackiego	32	100									32	**100**
	Ogółem	**431**	**84**	**42**	**8**	**23**	**4**	**9**	**2**	**10**	**2**	**515**	**100**
Kraków	małopolskie	41	33,1	27	21,8	23	18,5	18	14,5	15	12,1	124	**100**
	cz. śląskiego	1	33,3			1	33,3			1	33,4	3	**100**
	Ogółem	**42**	**33,1**	**27**	**21,2**	**24**	**18,9**	**18**	**14,2**	**16**	**12,6**	**127**	**100**
Krosno	podkarpackie	**140**	**64,8**	**39**	**18,1**	**19**	**8,8**	**10**	**4,6**	**8**	**3,7**	**216**	**100**
Lublin	lubelskie	176	62,2	83	29,3	20	7,1	1	0,4	3	1	283	**100**
	podlaskie	65	48,1	44	32,6	19	14,1	1	0,7	6	4,5	135	**100**
	Ogółem	**241**	**57,66**	**127**	**30,38**	**39**	**9,33**	**2**	**0,48**	**9**	**2,15**	**418**	**100**
Poznań	kujawsko-pomorskie	57	42,6	50	37,3	16	11,9	4	3	7	5,2	134	**100**
	lubuskie	19	36,6	13	25	5	9,6	9	17,3	6	11,5	52	**100**
	pomorskie	32	27,6	37	31,9	19	16,4	8	6,9	20	17,2	116	**100**
	wielkopolskie	144	49	94	32	39	13,2	10	3,4	7	2,4	294	**100**
	zachodniopomorskie	24	32,9	19	26	11	15,1	4	5,5	15	20,5	73	**100**
	Ogółem	**276**	**41,3**	**213**	**31,8**	**90**	**13,5**	**35**	**5,2**	**55**	**8,2**	**669**	**100**
Rybnik	cz. śląskiego	**2**	**11,8**	**4**	**23,5**	**1**	**5,9**	**3**	**17,6**	**7**	**41,2**	**17**	**100**
b. Wałbrzych	cz. dolnośląskiego	**25**	**30,9**	**16**	**19,7**	**15**	**18,5**	**8**	**9,9**	**17**	**21**	**81**	**100**
Warszawa	mazowieckie	59	11,46	218	42,33	208	40,39	19	3,69	11	2,14	515	**100**
	warmińsko-mazurskie	22	11,70	23	12,23	116	61,70	15	7,98	12	6,38	188	**100**
	Ogółem	**81**	**11,52**	**241**	**34,28**	**324**	**46,09**	**34**	**4,84**	**23**	**3,27**	**703**	**100**
Wrocław	cz. dolnośląskiego	**45**	**33,1**	**34**	**25**	**28**	**20,6**	**10**	**7,3**	**19**	**14**	**136**	**100**
RAZEM		**1325**	**44,2**	**771**	**25,7**	**578**	**19,3**	**138**	**4,6**	**187**	**6,2**	**2999**	**100**

Tab. 4. Struktura zatrudnienia w zakładach górniczych wydobywających kopaliny pospolite

OUG	Wyszczególnienie	Ilość czynnych zakładów górniczych										Razem zakłady górnicze	
	Zatrudnienie	do 2 osób		3 – 5 osób		6 – 10 osób		11 – 20 osób		powyżej 20 osób			
	Województwo	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	% Udział
Gliwice	opolskie	18	31,03	17	29,31	10	17,24	7	12,07	6	10,34	58	100
	cz. śląskiego	26	60,47	9	20,93	4	9,3	3	6,98	1	2,32	43	100
	Ogółem	**44**	**43,56**	**26**	**25,74**	**14**	**13,86**	**10**	**9,9**	**7**	**6,94**	**101**	**100**
Katowice	cz. małopolskiego	1	25					3	75			4	100
	cz. śląskiego	2	16,67	6	50			2	16,67	2	16,67	12	100
	Ogółem	**3**	**18,75**	**6**	**37,5**			**5**	**31,25**	**2**	**12,5**	**16**	**100**
Kielce	łódzkie	302	79,06	67	17,54	6	1,57	4	1.05	3	0,78	382	100
	świętokrzyskie	60	59,41	20	19,8	13	12,87	5	4,95	3	2,97	101	100
	cz. podkarpackiego	25	78,13	6	18,75	1	3,12					32	100
	Ogółem	**387**	**75,14**	**93**	**18,06**	**20**	**3,88**	**9**	**1,75**	**6**	**1,17**	**515**	**100**
Kraków	małopolskie	45	36,29	33	26,61	21	16,94	16	12,9	9	7,26	124	100
	cz. śląskiego	1	33,3					1	33,3	1	33,3	3	100
	Ogółem	**46**	**36,22**	**33**	**25,98**	**21**	**16,54**	**17**	**13,39**	**10**	**7,87**	**127**	**100**
Krosno	podkarpackie	**143**	**66,2**	**37**	**17,13**	**20**	**9,26**	**9**	**4,17**	**7**	**3,24**	**216**	**100**
Lublin	lubelskie	264	93,29	16	5,65	3	1,06					283	100
	podlaskie	114	84,44	12	8,89	5	3,7	3	2,22	1	0,74	135	100
	Ogółem	**378**	**90,43**	**28**	**6,7**	**8**	**1,91**	**3**	**0,72**	**1**	**0,24**	**418**	**100**
Poznań	kujawsko-pomorskie	68	50,75	59	44,03	6	4,48			1	0,74	134	100
	lubuskie	16	30,77	21	40,38	9	17,31	4	7,69	2	3,85	52	100
	pomorskie	42	36,21	46	39,66	12	10,34	10	8,62	6	5,17	116	100
	wielkopolskie	109	37,07	149	50,68	29	9,86	6	2,04	1	0,34	294	100
	zachodniopomorskie	11	15,07	30	41,09	15	20,55	11	15,07	6	8,22	73	100
	Ogółem	**246**	**36,77**	**305**	**45,59**	**71**	**10,62**	**31**	**4,63**	**16**	**2,39**	**669**	**100**
Rybnik	cz. śląskiego	**3**	**17,65**	**3**	**17,65**	**3**	**17,65**	**5**	**29,41**	**3**	**17,65**	**17**	**100**
b. Wałbrzych	cz. dolnośląskiego	**16**	**19,75**	**13**	**16,05**	**13**	**16,05**	**14**	**17,28**	**25**	**30,86**	**81**	**100**
Warszawa	mazowieckie	161	31,26	197	38,25	99	19,22	34	6,60	24	4,66	515	100
	warmińsko-mazurskie	33	17,55	89	47,34	31	16,49	18	9,57	17	9,04	188	100
	Ogółem	**194**	**27,60**	**286**	**40,68**	**130**	**18,49**	**52**	**7,40**	**41**	**5,83**	**703**	**100**
Wrocław	cz. dolnośląskiego	**24**	**17,65**	**55**	**40,44**	**25**	**18,38**	**15**	**11,03**	**17**	**12,5**	**136**	**100**
RAZEM		**1484**	**49,5**	**885**	**29,5**	**325**	**10,8**	**170**	**5,7**	**135**	**4,5**	**2999**	**100**

Analizując dane z tabel jw. można stwierdzić, że największą grupę zakładów górniczych stanowią zakłady zatrudniające do dwóch pracowników. Ta grupa zakładów górniczych stanowi blisko 50 % wszystkich czynnych zakładów. Drugą co do wielkości grupę stanowią zakłady górnicze zatrudniające od 3 do 5 pracowników (ok. 30 %). W sumie zakłady zatrudniające do 5 pracowników stanowią ok. 80 % wszystkich czynnych zakładów górniczych. Najmniej zakładów, bo zaledwie 4,5 % zatrudnia powyżej 20 osób. W stosunku do lat ubiegłych obserwuje się niewielkie zmiany w tym zakresie.

Biorąc pod uwagę rozkład zatrudnienia w poszczególnych województwach, należy stwierdzić, że stosunkowo najwięcej zakładów górniczych zatrudniających do 2 pracowników występuje w województwach łódzkim, lubelskim i podkarpackim. Dane te korelują ze strukturą wydobycia, ponieważ właśnie w tych województwach występuje najwięcej zakładów o wydobyciu do 10 tys. Mg/rok.

Z posiadanych danych, wynika, że średnio ponad 17 % zatrudnionych stanowią osoby dozoru ruchu. Odnosząc powyższą średnią do grupy zakładów górniczych zatrudniających od 3–5 osób, które stanowią prawie 30 % wszystkich czynnych zakładów górniczych, możemy przyjąć bez większego błędu, że w co drugim zakładzie zatrudniona jest osoba dozoru ruchu. Najmniejszy udział osób dozoru w zatrudnieniu stwierdza się w województwie pomorskim (8,7 %), największy w woj. świętokrzyskim (ponad 27 %). W stosunku do lat ubiegłych stwierdza się wzrost zatrudnienia, choć nie wszędzie jednakowy, w odniesieniu do osób dozoru ruchu w ogóle. Z powyższego wynika, że działania podjęte w latach 2002-2006, zarówno szkoleniowe, jak również represyjne, mające na celu zwiększenie zatrudnienia osób dozoru ruchu w zakładach górniczych, generalnie przynoszą pozytywny skutek.

Odkrywkowe zakłady górnicze wydobywające kopaliny pospolite charakteryzują się prostymi technologiami urabiania i odstawy urobku. W większości zakładów kopalina wydobywana jest za pomocą koparek jednonaczyniowych lub ładowarek, a urobek ładowany jest bezpośrednio na środki transportowe odbiorców (najczęściej samochody ciężarowe) lub też gromadzony jest na tymczasowych składowiskach. Stosunkowo mała ilość zakładów górniczych stosuje przeróbkę mechaniczną wydobytej kopaliny.

Nieco odmienną specyfiką charakteryzuje się górnictwo kopalin pospolitych eksploatujących złoża spod lustra wody urządzeniami pływającymi. Najczęściej wykorzystywane są pływające koparki jednonaczyniowe chwytakowe lub wielonaczyniowe - łańcuchowe. Coraz częściej stosuje się już koparki pływające ssące typu refuler. Transport urobionego złoża odbywa się na wodzie za pomocą pływających przenośników lub barek.

Należy zwrócić również uwagę na wzrost ilości, w większości nowoczesnych i w dobrym stanie technicznym, przestawnych lub przewoźnych sortowni kruszywa naturalnego.

7. Likwidacja zakładów górniczych

Zgodnie z art. 109 ust. 1 pkt 5 ustawy Prawo geologiczne i górnicze organy nadzoru górniczego sprawują nadzór i kontrolę nad likwidacją zakładów górniczych,

w tym nad rekultywacją gruntów i zagospodarowaniem terenów po działalności górniczej. Przez zakłady górnicze będące w stanie likwidacji i rekultywacji należy rozumieć zakłady, w których koncesje zostały wygaszone lub są w trakcie wygaszania albo też prace rekultywacyjne zostały zakończone, lecz brak jest decyzji uznającej rekultywację za zakończoną. Pod pojęciem zlikwidowanego zakładu górniczego należy rozumieć zakład, który spełnił warunki określone w decyzji wygaszającej koncesję, tereny po działalności górniczej zostały zrekultywowane oraz została wydana decyzja o zakończeniu rekultywacji.

Likwidacja prowadzona w zakładach odkrywkowych polega głównie na prowadzeniu rekultywacji technicznej, następnie biologicznej, aż do zagospodarowania terenu i przekazania go właściwemu użytkownikowi włącznie.

Rekultywacja terenów pogórniczych prowadzona jest w kierunku określonym decyzjami właściwych organów samorządowych, po uprzednim zaopiniowaniu przez właściwego miejscowo dyrektora OUG. Generalnie rekultywacja terenów poeksploatacyjnych prowadzona jest w kierunku leśnym i wodnym, rzadziej rolnym. Ponadto w części zakładów eksploatujących kopaliny pospolite, likwidacja wyrobisk górniczych, a następnie ich rekultywacja prowadzona jest sukcesywnie w miarę postępu robót wydobywczych.

W trakcie inspekcji przeprowadzanych w odkrywkowych zakładach górniczych wydobywających kopaliny pospolite w ostatnich pięciu latach wielokrotnie stwierdzano przypadki zakładów górniczych, w których dokonano likwidacji wyrobiska górniczego oraz przeprowadzono rekultywację w kierunku rolnym lub leśnym. Do końca 2006 r. organy koncesyjne wygasiły w całym kraju 341 koncesji.

Przeprowadzone inspekcje w latach 2002-2006 ujawniły, że istnieją zakłady górnicze, które zakończyły już eksploatację złóż, bądź, w których eksploatacja została zaniechana, a tereny poeksploatacyjne zostały zrekultywowane lub została wykonana rekultywacja podstawowa terenów poeksploatacyjnych, a zakłady nie posiadają decyzji wygaszającej koncesję. Zakłady te zaliczono również do zakładów górniczych będących w likwidacji. Jak wykazały przeprowadzone inspekcje, w tej grupie zakładów bardzo często mamy do czynienia z brakiem przedsiębiorcy górniczego oraz nieuregulowanymi stosunkami własnościowymi terenów, na których prowadzone było wydobycie kopalin - najczęściej tereny te nie stanowią własności przedsiębiorcy. W tych przypadkach organy nadzoru górniczego informowały organy koncesyjne o istniejącej sytuacji, zwracając się jednocześnie z prośbą o określenie warunków likwidacji tych zakładów górniczych.

Przeprowadzone inspekcje ujawniły, że w ww. grupie zakładów wystąpiły przypadki wykonania rekultywacji bez wcześniejszego rozliczenia zasobów, tzn. bez sporządzenia dodatku rozliczeniowego do dokumentacji geologicznej.

W grupie zakładów będących w likwidacji blisko 45 % stanowią zakłady górnicze spełniające wymagania art. 16 ust. 2a Pgg („zakłady górnicze do 2 ha”). W grupie zakładów, które zaniechały wydobycia, „zakłady górnicze do 2 ha” stanowią ok. 40 %. Biorąc pod uwagę fakt, iż w grupie zakładów, które zaniechały wydobycia (zakłady przewidywane do likwidacji), udział zakładów górniczych „do 2 ha” jest prawie taki sam, jak w grupie zakładów likwidowanych obecnie, można wnioskować, że w najbliższym okresie stosunek likwidowanych zakładów górniczych „do 2 ha” i „powyżej 2 ha” zostanie zachowany.

Kończąc zagadnienie likwidacji zakładów górniczych należy wyjaśnić, iż dla zakładów wydobywających kopaliny pospolite przyjęto zasadę, według której skreślenia zlikwidowanego zakładu górniczego z ewidencji nadzorowanych zakładów górniczych dokonuje się po wygaszeniu koncesji i jego likwidacji oraz po przekazaniu dokumentacji mierniczo-geologicznej do archiwum Wyższego Urzędu Górniczego w Katowicach.

8. Sprawowanie nadzoru górniczego

W oparciu o schematy organizacyjne poszczególnych Okręgowych Urzędów Górniczych nadzór nad odkrywkowymi zakładami górniczymi wydobywającymi kopaliny pospolite prowadzony jest zgodnie z zasadą rejonizacji terytorialnej. Według umownego podziału każdy rejon inspekcyjny stanowić może obszar części województwa, całego województwa bądź kilku województw, w zależności od wielkości terytorium OUG. Organizacja pracy niektórych mniejszych obszarowo urzędów w ogóle nie przewiduje rejonizacji.

W przypadku obowiązywania podziału terytorialnego dla każdego rejonu wyznaczeni zostali inspektorzy w poszczególnych kategoriach zawodowych, m.in. o specjalnościach: mierniczej, geologicznej, ochrony środowiska, budowlanej, górniczej i energomaszynowej.

Dokonując podziału na rejony inspekcyjne brano pod uwagę zakres obowiązków inspektorów, ich umiejętności zawodowe i w dużej mierze miejsce zamieszkania, z którego mają najbliższy dojazd do zakładów górniczych.

Urzędy górnicze przejmując nadzór nad kopalinami pospolitymi miały za zadanie w okresie pierwszych dwóch lat skontrolować wszystkie zakłady położone na terenie swojej właściwości miejscowej, a następnie sprawować planowo czynny nadzór bądź przeprowadzać doraźne kontrole problemowe. Nie objęte kontrolą zakłady górnicze to przede wszystkim te, które działają na podstawie koncesji wydanych w ostatnich miesiącach 2006 r. lub dotychczas nie rozpoczęły działalności.

Ilość przeprowadzonych inspekcji jest znacznie wyższa niż liczba skontrolowanych zakładów górniczych, a zatem w niektórych zakładach górniczych inspekcje były przeprowadzone wielokrotnie. Ponowne inspekcje prowadzono przede wszystkim w grupie zakładów górniczych, które używają większej ilości maszyn i urządzeń lub prowadzą przeróbkę mechaniczną kopalin – były to inspekcje przeprowadzane przez poszczególnych inspektorów branżowych. Powtórne inspekcje przeprowadzano także w zakładach górniczych, w których stwierdzono liczne nieprawidłowości w ruchu zakładu górniczego, w szczególności jeżeli stwarzały zagrożenie w zakresie bezpieczeństwa pracy.

9. Nieprawidłowości w ruchu zakładów górniczych

Przeprowadzane inspekcje w zakładach górniczych wydobywających kopaliny pospolite wykazały, że do najczęściej stwierdzanych nieprawidłowości należały:

1) Słaba znajomość przepisów ogólnych, jak również przepisów Pgg przez przedsiębiorców w związku z wydobywaniem kopalin.
2) Brak dokumentacji mierniczo-geologicznej lub nieprawidłowe jej sporządzanie i uzupełnianie.
3) Brak w zakładach górniczych obsługi mierniczej i geologicznej lub prowadzenie tej obsługi przez osoby nieposiadające stosownych kwalifikacji.
4) Brak właściwego oznakowania terenu zakładu górniczego i zabezpieczenia miejsc niebezpiecznych.
5) Brak prowadzenia ewidencji zasobów.
6) Brak funduszu likwidacji zakładu górniczego lub nieprawidłowości związane z dokonywaniem wpłat.
7) Częste przypadki naruszania granic obszaru górniczego i granic udokumentowania złoża robotami górniczymi.
8) Brak lub niewłaściwie sporządzony dokument bezpieczeństwa, jak również karty oceny ryzyka zawodowego dla stanowisk operatorów maszyn i urządzeń.
9) Nieprawidłowości w zakresie prowadzenia i aktualizowania dokumentacji związanej z prowadzeniem ruchu zakładu górniczego, m.in. dot. instrukcji bezpiecznego wykonywania prac oraz braku określenia szerokości pasów bezpieczeństwa dla maszyn.
10) Niezachowanie ustalonych parametrów skarp i zboczy, pasów ochronnych, pasów bezpieczeństwa dla maszyn.
11) Nieprawidłowości dot. prowadzenia szkoleń pracowników w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy.

We wszystkich przypadkach wydawano decyzje nakazujące usunięcie nieprawidłowości, natomiast w przypadkach występujących zagrożeń dla ludzi lub ruchu zakładu górniczego oraz w przypadkach braku osób kierownictwa i osób dozoru lub braku planu ruchu wydawano decyzje wstrzymujące ruch zakładów górniczych.

Najczęstszymi przyczynami zatrzymania ruchu zakładu górniczego były:

- nieprawidłowości związane z eksploatacją maszyn i urządzeń – ok. 50 %,
- niebezpiecznie prowadzone roboty górnicze – ok. 22 %,
- brak planu ruchu lub wykonywanie robót niezgodnie z planem ruchu – ok. 11 %.

Analiza raportów z poprzednich lat wskazuje na podobny udział procentowy ww. czynników w ogólnej liczbie zatrzymanych robót w ruchu zakładów górniczych.

Ilość zatrzymanych robót (303) w roku 2006 spadła w porównaniu do poprzedniego roku o ok. 5 %, przy jednoczesnym spadku ilości przeprowadzonych inspekcji. Taki stan rzeczy może sugerować, że sytuacja ulega względnej poprawie w zakresie przestrzegania przepisów Prawa geologicznego i górniczego w efekcie przeprowadzonych inspekcji. Biorąc powyższe pod uwagę należy mimo to stwierdzić, że sytuacja jest daleka od oczekiwań.

10. Działalność represyjna

Od momentu przyjęcia nadzoru nad zakładami górniczymi wydobywającymi kopaliny pospolite, w przypadku stwierdzenia w trakcie inspekcji nieprawidłowości, wydawano stosowne decyzje nakazujące ich usunięcie i pouczano przedsiębiorców o ciążących na nich obowiązkach w zakresie prowadzenia działalności górniczej.

Pięcioletni okres sprawowania nadzoru pozwolił organom nadzoru górniczego na dobre rozpoznanie wszystkich zakładów wydobywających kopaliny pospolite, ich specyfiki, organizacji oraz występujących zagrożeń. Dotychczasowa działalność urzędów zaowocowała zrozumieniem przez przedsiębiorców konieczności przestrzegania obowiązujących przepisów, w szczególności przepisów Prawa geologicznego i górniczego. Jest to znaczący sukces, bowiem w początkach sprawowania nadzoru przedsiębiorcy, będący na ogół właścicielami niewielkich firm o zróżnicowanym zakresie produkcyjno-usługowym (firmy budowlane, melioracyjne, drogowe), nie wykazywali świadomości konsekwencji prawnych za nieprzestrzeganie odpowiednich przepisów.

W oparciu o dotychczasową znajomość analizowanych zakładów górniczych można stwierdzić, że występujące w nich zagrożenia są stosunkowo niewielkie. W zakresie zagrożeń naturalnych jest to głównie możliwość powstania osunięć i obrywów na skarpach eksploatacyjnych, zaś w zakresie zagrożeń technicznych – zagrożenie z tytułu ruchu maszyn i urządzeń mechanicznych, w wielu przypadkach utrzymywanych w nienależytym stanie technicznym. Z tego też powodu, praktycznie podczas każdej inspekcji, pracownicy inspekcyjni kontrolują i zwracają uwagę na stan bezpieczeństwa w wyrobisku górniczym i jego otoczeniu oraz na stan techniczny maszyn i urządzeń. Ponadto urzędy badają i analizują zagadnienia organizacji zakładów górniczych oraz sprawy długofalowych zamierzeń przedsiębiorców, zarówno w ramach działalności inspekcyjnej jak i na etapie zatwierdzania planów ruchu – w odniesieniu do zakładów, w których przepisy o planach ruchu mają zastosowanie.

W latach 2002-2005 skierowano 379 wniosków o ukaranie do sądów rejonowych, natomiast w ubiegłym roku 78, która to liczba jest nieznacznie mniejsza od średniej z analizowanego pięciolecia. W ostatnich trzech latach systematycznie maleje również ilość nakładanych mandatów karnych, gdyż w roku ubiegłym nałożono ich w sumie 650, w 2005 r. - 775, natomiast w 2004 r. - 1390. Powyższe wskazuje na pewną poprawę w zakresie przestrzegania przez przedsiębiorców przepisów związanych z ruchem zakładów górniczych.

Wśród najczęściej występujących nieprawidłowości stwierdzano naruszanie warunków koncesji, prowadzenie eksploatacji poza granicami obszaru górniczego, a także niedopełnianie obowiązków w zakresie aktualizowania ewidencji zasobów, dokumentacji mierniczo-geologicznej i gromadzenia środków na funduszu likwidacji zakładu górniczego. Sankcje karne dotyczyły głównie przedsiębiorców, kierowników ruchu zakładów górniczych oraz innych osób kierownictwa.

W roku 2002 wysłano do przedsiębiorców 708 wniosków o zastosowanie środków oddziaływania wychowawczego, wynikających z art. 41 Kodeksu wykroczeń. W następnych latach nastąpił ich spadek, natomiast w roku ubiegłym spadek ten zauważalny był jeszcze bardziej – odnotowano tylko 97 wniosków.

Z jednej strony świadczyć to może o zmianie sposobu podejścia pracowników inspekcyjnych do stwierdzanych nieprawidłowości, a z drugiej o zmianie ciężaru gatunkowego rozpatrywanych spraw.

Z powyższych zestawień wynika, że można w tym zakresie dopatrywać się pewnej trwałej tendencji, niemniej jednak okres ostatnich pięciu lat jest za krótki, aby doszukiwać się wzajemnej korelacji stwierdzanych nieprawidłowości w ramach prowadzonej działalności górniczej.

11. Wypadki przy pracy

Wypadki przy pracy zaistniałe w roku 2006 w zakładach górniczych wydobywających kopaliny pospolite przestawiono w tabeli.

Tab. 5. Wypadki przy pracy zaistniałe w zakładach górniczych wydobywających kopaliny pospolite

OUG	2006 r.				Razem lata 2002 - 2006			
	Śmiertelne	Ciężkie	Lekkie	Razem	Śmiertelne	Ciężkie	Lekkie	Razem
Gliwice					1		6	**7**
Katowice			2	**2**			8	**8**
Kielce			3	**3**			11	**11**
Kraków			3	**3**	1		18	**19**
Krosno			3	**3**	1		6	**7**
Lublin			1	**1**	2		3	**5**
Poznań			2	**2**	3	1	15	**19**
Rybnik			1	**1**			1	**1**
b. Wałbrzych		2	8	**10**	1	2	40	**43**
Warszawa		1	2	**3**	1	1	21	**23**
Wrocław		1	4	**5**		2	18	**20**
RAZEM	**0**	**4**	**29**	**33**	**10**	**6**	**147**	**163**

Z powyższego zestawienia wynika, że w zakładach wydobywających kopaliny pospolite, zaistniały w roku 2006 w sumie 33 wypadki przy pracy, o jeden mniej niż w roku poprzednim. Zdecydowanie największą grupę stanowią w dalszym ciągu wypadki tzw. lekkie (29), co procentowo nie odbiega od średniej z wielolecia.

W sumie w latach 2002-2006 zarejestrowano 163 wszystkich wypadków w tej grupie zakładów. Głównymi przyczynami zaistniałych zdarzeń i wypadków w 2006 r. były przede wszystkim:

- stosowanie przez pracowników niebezpiecznych metod pracy,
- nieprzestrzeganie przez pracowników ustaleń zawartych w instrukcjach, regulaminach i technologiach,

- niewłaściwa praca osób kierownictwa i dozoru ruchu polegająca na:
    - tolerowaniu niebezpiecznych metod pracy,
    - prowadzeniu robót niezgodnie z ustaleniami dokumentacyjnymi lub braku dokumentacji,
- zatrudnianie pracowników bez stosownych kwalifikacji i uprawnień,
- niewłaściwy stan techniczny maszyn i urządzeń,
- niestosowanie środków ochrony indywidualnej lub niewłaściwy ich dobór.

12. Kwalifikacje osób kierownictwa i dozoru ruchu

Objęcie nadzorem kopalin pospolitych spowodowało znaczny wzrost kierowanych do OUG wniosków o stwierdzenie kwalifikacji osób kierownictwa i dozoru ruchu. W 2006 roku w zakładach górniczych 426 osób uzyskało stosowne stwierdzenia kwalifikacji, z czego największy odsetek (ok. 62 %) dotyczył stwierdzenia kwalifikacji osób dozoru niższego, a najmniejszy – osób dozoru wyższego (ok. 3 %).

Od pięciu lat obserwuje się stały wzrost wydanych świadectw w tym zakresie dla osób zatrudnionych w zakładach górniczych wydobywających kopaliny pospolite, co należy wiązać głównie z reakcją przedsiębiorców na działalność inspekcyjną urzędów górniczych.

13. Nielegalna eksploatacja kopalin

Niestety na ten pozytywny obraz opisywanej w niniejszym raporcie dziedziny gospodarki, jaką jest górnictwo odkrywkowe kopalin pospolitych, nakłada się zjawisko bezprawnego wydobywania kopalin tj. bez wymaganej prawem koncesji, zwane potocznie „nielegalną eksploatacją”. Proceder ten powoduje znaczne straty w bilansie zasobów naturalnych kraju, jest przyczyną niekontrolowanej degradacji powierzchni gruntów, niekiedy na znacznych obszarach oraz powoduje zmniejszanie się przychodów z tytułu nieodprowadzania podatków i innych danin publicznych (m.in. opłaty eksploatacyjnej za wydobytą kopalinę).

Aktualne przepisy ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. Prawo geologiczne i górnicze

(t.j. Dz. U. z 2005 r. Nr 228, poz. 1947 z późn. zm.) jednoznacznie zabraniają wydobywania kopalin w sposób inny niż koncesjonowana działalność gospodarcza. W ustawie, ustalone zostały również rodzaje i wysokości kar, jakie właściwy organ może nałożyć prowadzącemu działalność w zakresie wydobywania kopalin ze złóż bez wymaganej koncesji lub wbrew warunkom w niej określonym.

Skala tego procederu oraz złożoność problemu jest obecnie przedmiotem analizy w celu ustalenia dalszej strategii postępowania, również w aspekcie współpracy z organami koncesyjnymi oraz organami ścigania.

Działania te są po części skutkiem skarg, jakie napływają od osób fizycznych lub przedsiębiorców górniczych, a po części są wynikiem inicjatywy inspektorów

urzędów górniczych, którzy wykonując inspekcje w terenie napotykają na przypadki nielegalnego wydobywania kopalin. Na pewno cennym impulsem jest w tym wypadku informacja lokalna, kierowana przez przedsiębiorców funkcjonujących zgodnie z przepisami prawa, którzy w sposób najbardziej wymierny odczuwają skutki nieuczciwej konkurencji. Kopaliną najczęściej wydobywaną nielegalnie jest kruszywo naturalne.

Zdecydowanie najwięcej rozpoznanych przypadków nielegalnej eksploatacji rejestruje się na terenie województwa wielkopolskiego, pomorskiego, mazowieckiego i lubelskiego. W rejonach tych mamy do czynienia ze znaczną ilością inwestycji o znaczeniu ponadlokalnym (autostrady, duże inwestycje w tzw. specjalnych strefach ekonomicznych). Niebagatelne znaczenie dla tych inwestycji ma wielkość bazy surowcowej opartej o kopaliny pospolite, w dużej mierze pochodzenia polodowcowego – piasków, pospółek, żwirów.

Z uwagi na fakt, że prowadzenie nielegalnej eksploatacji kopalin dotyczy przeważnie nieruchomości gruntowych o powierzchni mniejszej od 2 ha, dla przybliżenia skali procederu można posłużyć się porównaniem ilości wydanych koncesji na wydobywanie kopalin w oparciu o art. 16 ust. 2a Pgg z ilością zarejestrowanych przypadków nielegalnej eksploatacji w okresie między rokiem 2002 a 2006.

Tab. 6. Porównanie ilości wydanych koncesji i przypadków nielegalnej eksploatacji

Rok	Ilość wydanych koncesji na wydobywanie kopalin pospolitych w oparciu o art. 16 ust. 2a Pgg	Ilość stwierdzonych przypadków prowadzenia nielegalnej eksploatacji kopalin pospolitych
2002	191	98
2003	270	137
2004	280	147
2005	302	145
2006	312	129
RAZEM	**1355**	**656**

Z powyższego wynika, że skala wykrytego nielegalnego wydobywania kopalin w stosunku do ilości wydanych koncesji w trybie art. 16 ust. 2a Pgg w skali roku, oscyluje wokół 50 %.

Szczególnym problemem w ocenie nielegalnej eksploatacji jest wydobywanie kruszyw naturalnych pod pozorem budowy stawów hodowlanych, budowy basenów, dróg itp.

W ostatnim okresie mamy również do czynienia ze znacznym wzrostem ilości rejestrowanych spraw w zakresie nielegalnej eksploatacji w rejonach o intensywnym nasileniu inwestycji drogowych, przede wszystkim autostrad i dróg krajowych. Praktyka pokazuje, że w rejonach położonych w pobliżu ww. inwestycji dochodzi do wzmożonej eksploatacji kopalin pospolitych, szczególnie piasków i żwirów. Część

przedsiębiorców prowadzi prace eksploatacyjne w oparciu o posiadane koncesje na wydobycie, ale w wielu przypadkach, ilościowo trudnych do oszacowania w chwili obecnej, dochodzi do łamania prawa właśnie w postaci prowadzenia nielegalnej eksploatacji. Kopalina wydobywana jest bowiem częściowo z wyrobiska czynnego zakładu górniczego a częściowo z terenów położonych poza obszarem górniczym, bez uiszczania np. opłat eksploatacyjnych za wydobytą kopalinę, nie wspominając już o względach bezpieczeństwa powszechnego, czy szkodach środowiskowych spowodowanych takim postępowaniem. Jest to typowe tzw. obchodzenie prawa, ponieważ koncesja na wydobywanie stwarza tylko pozory przestrzegania wymogów prawnych obowiązujących w tym zakresie.

Ostatnie pięć lat obrazuje, iż zjawisko nielegalnej eksploatacji utrzymuje się w podobnym nasileniu. W skali całego kraju organy nadzoru górniczego zarejestrowały w tym czasie 656 spraw w przedmiotowym zakresie.

Poniższa tabela, przedstawia w ujęciu ilościowym zarejestrowane przypadki nielegalnej eksploatacji kopalin na tle poszczególnych województw.

Tab. 7. Ilość przypadków nielegalnej eksploatacji na tle poszczególnych województw

Województwo	***Ilość zarejestrowanych spraw nielegalnej eksploatacji***	
	2006 r.	***w latach 2002–2006***
dolnośląskie	5	16
kujawsko-pomorskie	16	56
lubelskie	12	65
lubuskie	6	11
łódzkie	5	22
małopolskie	3	29
mazowieckie	21	65
opolskie	0	7
podkarpackie	7	25
podlaskie	4	28
pomorskie	15	74
śląskie	3	18
świętokrzyskie	8	28
warmińsko-mazurskie	0	10
wielkopolskie	22	167
zachodniopomorskie	2	35
RAZEM:	**129**	**656**

14. Podsumowanie

W niniejszym raporcie przedstawiono stan górnictwa kopalin pospolitych - zakładów górniczych będących pod nadzorem i kontrolą organów nadzoru górniczego.

1) Stan bezpieczeństwa w roku 2006 w odkrywkowych zakładach górniczych wydobywających kopaliny pospolite, analizowany na podstawie wypadkowości, wskazuje na poprawę w tej dziedzinie, gdyż w stosunku do roku 2005 wskaźnik ten zmalał o ok. 6 %. Ze względu jednak na fakt, iż pięcioletni okres jest zbyt krótki do przeprowadzenia gruntownej analizy tego zagadnienia, nie można więc jednak mówić o stałych tendencjach spadkowych.
2) Struktura zatrudnienia w górnictwie kopalin pospolitych pokazuje, iż dominują zakłady zatrudniające nie więcej niż 5 pracowników, co stanowi ok. 80 % wszystkich czynnych zakładów górniczych. Stosunkowo niewielka liczba przedsiębiorców zatrudnia w swoich zakładach powyżej 20 osób (ok. 4,5 %). W stosunku do lat ubiegłych obserwuje się niewielkie zmiany w tym zakresie.
3) Blisko połowa, tj. 44 % czynnych zakładów górniczych stanowią zakłady, których wydobycie roczne nie przekracza 10 tys. Mg. Z kolei zakłady górnicze o wydobyciu powyżej 200 tys. Mg stanowią tylko 6 % wszystkich czynnych zakładów.
4) Zauważyć należy, iż stale wzrasta ilość koncesji udzielanych przez starostów, w tym wypadku o ok. 4 % w stosunku do roku 2005, a jednocześnie 76 % wszystkich decyzji koncesyjnych na wydobywanie kopalin wydanych zostało przez starostów. Sytuacja ta prowadzi do zjawiska dzielenia większych jednostek złożowych na działki o powierzchni do 2 ha.
5) Stan zagospodarowania złóż jest zróżnicowany w poszczególnych regionach kraju. Działalność wydobywcza prowadzona jest zaledwie w 62 % przypadków udzielonych koncesji.
6) Korzystną tendencją, jaka zarysowała się na przestrzeni ostatnich lat, jest zwiększona ilość osób zainteresowanych uzyskiwaniem kwalifikacji do pełnienia obowiązków kierownictwa i dozoru ruchu w zakładach górniczych, czego dowodem jest wzrastający z roku na rok odsetek osób uzyskujących kwalifikacje dozoru ruchu w górnictwie kopalin pospolitych. Wpływa to na poprawę stanu bezpieczeństwa pracy, organizację, a tym samym na zapobieganie ewentualnym zagrożeniom w ruchu zakładu górniczego i racjonalną gospodarkę złożem kopaliny.
7) Problematyka nielegalnej eksploatacji kopalin pospolitych (bez posiadania koncesji) jest przedmiotem szczególnego zainteresowania urzędów górniczych, wyrazem czego jest jej większa wykrywalność. Zjawisko to w ostatnich latach przybiera na sile, a powodem tego stanu rzeczy jest zwiększone zapotrzebowanie przede wszystkim na kruszywo naturalne, pozyskiwane głównie w rejonach realizacji dużych inwestycji drogowych (np. autostrady). W latach 2002-2006 urzędy górnicze udokumentowały 656 przypadków prowadzenia nielegalnego wydobycia kopalin na terenie całego kraju.

Reasumując należy stwierdzić, że w okresie ostatnich pięciu lat doszło do znacznego uporządkowania działalności odkrywkowych zakładów górniczych wydobywających kopaliny pospolite w zakresie formalno-prawnym i organizacyjnym oraz do poprawy warunków bezpieczeństwa i higieny pracy w ruchu zakładu górniczego. Zwiększeniu efektywności działania urzędów górniczych w latach 2002-2006 służyły również spotkania organizowane z przedsiębiorcami i kierownikami ruchu zakładów górniczych oraz z przedstawicielami marszałków i starostów. Są one kontynuowane na bieżąco w celu współpracy i współdziałania z organami koncesyjnymi.

Opracowano w:
Departamencie Ochrony Środowiska i Gospodarki Złożem.